

EGE ADALARI MESELESİNİN TARİHÇESİ HAKKINDA 3 ŞUBAT 1922 TARİHLİ BİR RAPOR

Doç. Dr. Necdet HAYTA*

Ege Denizi'nin güney-doğusunda yer alan Rodos ve 12 Ada, Trablusgarb Savaşı sırasında Nisan-Mayıs 1912 tarihinde İtalya tarafından işgal edilmişti. Savaştan sonra imzalanan 15-18 Ekim 1912 tarihli Uşi Antlaşması ile "Osmanlı Devleti'nin Trablusgarb ve Bingazi'deki asker ve sivil memurlarını çekmesine karşılık İtalya'nın da Rodos ve 12 Ada'yı Osmanlı Devleti'ne iade etmesi" kararlaştırılmıştı¹. Bununla birlikte bu sırada çıkmış olan Balkan Savaşı sırasında Yunanistan'ın söz konusu adaları işgal edebileceği endişesi yüzünden, İtalya ile gizli bir antlaşma yapılmıştı. Sadrazam Kamil Paşa tarafından 29 Aralık 1912 tarihinde Harbiye Nezareti'ne yazıldığına göre:

"Antlaşma gereğince Trablusgarb ve Bingazi'nin tarafımızdan tahliyesini müteakip, İtalya işgali altında bulunan adaları tahliye edecekti. Ahalisi asli ve savunma kuvvetinden mahrum olan bu adaların, Yunanlılar tarafından işgali muhtemel bulunduğundan, Yunan Hükümeti ile barış antlaşmasına varana kadar, adaların İtalyanlar'ın işgalleri altında kalması için Osmanlı Devleti'yle İtalyan Devleti anlaşmışlardır. Başka önlem almaya gerek kalmamıştır."²

Gerçekten de Osmanlı Devleti'nin bu endişelerinde haksız olmadığı bir süre sonra ortaya çıkmış ve İtalya'nın geçici işgaline bırakılan adalar dı-

* G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı.

1 Mehmed Nabi-Rumbeyoğlu Fahreddin, *Trablusgarb, Bingazi Cezâir-i İsnâ-âşer Meseleleri*, İstanbul, 1334, s.11 vd; Timothy W. Childs, *Italo-Turkish Diplomacy and The War over Libya, 1911-1912*, Leiden, 1990, s.160 vd.

2 Gn.Kur. ATASE Bşk.İçği, *Türk Silahlı Kuvvetler Tarihi, Osmanlı Devri, Osmanlı İtalyan Harbi, 1911-1912*, Ankara, 1981, s.394.

şındaki diğer bütün adalar Yunanistan tarafından işgal edilmiştir. Ardından Londra'da imzalanan 30 Mayıs 1913 tarihli "Ön Barış Antlaşması" ile işgal edilen bütün adalar hakkında karar verme yetkisi büyük devletlere bırakılmıştır. Büyük devletler aralarında yaptıkları görüşmelerden sonra kararlarını vermişler ve bu kararlarını 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a ertesi gün de Osmanlı Devleti'ne bildirmişlerdir. Bu karara göre; Gökçeada, Bozcaada ve Meis Osmanlı Devleti'ne bırakılırken, Yunan işgalindeki diğer adalar Yunanistan'a bırakılmıştır. Rodos ve 12 Ada konusunda ise, buraları mümkün olduğu kadar uzun süre elinde tutmak isteyen ve Anadolu'da imtiyaz elde etmek için basamak olarak kullanmayı düşünen İtalya'nın yoğun çabaları sonucu herhangi bir karar verilmemiştir³. Osmanlı Devleti bu karardan memnun kalmamış ve Yunanistan ile doğrudan görüşmeler yoluyla, kaybettiği adaların hiç olmazsa bir kısmını geri almaya çalışmışsa da, I. Dünya Savaşı'nın çıkması buna mani olmuştur. T.B.M.M.'nce tanınmamış ve yürürlüğe girmemiş olan Sevr Antlaşması'nı saymazsak Türkiye için bu konu tekrar Lozan Konferansı'nda karşımıza çıkmaktadır. Konferanstan önce burada takip edilecek esaslar hakkında Bakanlar Kurulu'nda kaleme alınan ve Lozan'da Türkiye'yi temsil edecek olan delegasyona verilen talimatın 4. maddesine göre, müzakerelerde adalar konusunda duruma göre davranılması, kıyılarımıza pek yakın adaların ülkemize katılması, olmazsa Ankara'dan sorulması isteniyordu⁴.

Bu direktifle Lozan'a giden Türk Delegasyonu Konferans sırasında, Yunan işgalindeki Doğu Ege Adalarını istemiş özellikle Gökçeada ve Bozcaada ile birlikte Limni ve Semadirek adalarının egemenliğinin Türkiye'ye verilmesi konusunda ısrar etmiştir. Fakat bu isteğe Yunanistan ile O'nu destekleyen İngiltere ve müttefikleri; yukarıda belirttiğimiz büyük devletler kararına göre bu adaların Yunanistan'a bırakıldığını, dolayısıyla bir egemenlik probleminin olmadığını ileri sürerek karşı çıkmışlar, bu yüzden de alınmaları mümkün olmamış, 24 Temmuz 1924 tarihinde imzalanan

3 Söz konusu konferanslar ve diğer gelişmeler hakkında daha geniş bilgi için bkz. Necdet Hayta, *Londra Büyükelçiler Konferansı (17 Aralık 1912-11 Ağustos 1913)*, Ankara, 1996.

4 Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları, C.I*, Ankara, 1990, s.XIV; Atatürk'ün Milli Dış Politikası C.I, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1992, s.94-98.

Lozan Antlaşması'nda sadece söz konusu büyük devletler kararında yer aldığı gibi Gökçeada, Bozcaada ve Tavşan adaları Türkiye'ye bırakılmıştır⁵. Yine bu antlaşmanın 15. maddesi ile Trablusgarp Savaşı'ndan beri İtalyan işgali altında bulunan Rodos ve 12 Ada İtalya'ya devredilmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise bu adalar da Yunanistan'a bırakılmıştır.

İşte ekte sunduğumuz rapor, söz konusu adaların Türk hakimiyetinden çıkışının bir bölümünü ele alan bir çalışmadır. Raporun, o dönemde Sadaret Müsteşarlığı görevinde olan Ali Fuad Türkgeldi'ye ait Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi'nde bulunan evrak arasında bulunmasına rağmen kimin tarafından hazırlandığına dair bir açıklama yoktur. Sonunda yer alan bibliyografyadan İtalyanca, Fransızca ve Türkçe toplam 13 eserden faydalanılarak hazırlandığı anlaşılan raporda Sevr Antlaşması sonrasına kadar Ege Adaları meselesi anlatılmaktadır.

Rapor 3 Şubat 1922 tarihini taşımaktadır. Bu büyük bir zaferle sonuçlanan Sakarya Savaşı'ndan yaklaşık 5 ay sonrasının tarihidir. İtilaf Devletleri bu savaştan sonra artık Yunanistan'dan ümitlerini kesmişler, bu yüzden de bir barış antlaşması imzalanması hususunda harekete geçmişlerdi. Bu yüzden İstanbul Hükümeti'nin Hariciye Nazırı İzzet Paşa T.B.M.M. nin Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey gibi bu konuda temaslarda bulunmak üzere 4 Mart 1922'de Londra'ya gitmek üzere trenle yola çıkmıştır⁶. İzzet Paşa'nın bu seyahati yaklaşık olarak 2 ay önce yani Ocak ayında kararlaştırılmıştı⁷. Tabii bu seyahat kararlaştırıldıktan sonra, görüşülecek konularla ilgili olarak bir hazırlık yapılmış olmalıdır. Muhtemelen hazırlık yapılan konulardan biri de İtalya ile yapılacak görüşmelerde kullanılmak üzere, metnini aşağıda sunduğumuz raporda ele alınan "Ege Adaları Meselesi" dir. Bu seyahat sırasında yapılan görüşmeler beklenen sonuçları vermedi, fakat İzzet Paşa ile İtalya'nın İstanbul'daki Yüksek Komiseri Gar-

5 Seha L. Meray, **Lozan Barış Konferansı Tutanakları**, Takım: I. C. I, Kitap: I, Ankara, 1969, s. 97 vd.; T. I, C. I, K. 2, s. 37 vd.

6 Metin Ayışığı, **Mareşal Ahmet İzzet Paşa**, Ankara, 1997, s. 254.

7 a.g.e., s. 252.

roni arasında 15 Nisan 1922'de notalar teatisi suretiyle bir anlaşma yapıldı. O zamanki kabine tarafından imza edilir edilmez yürürlüğe girecek olan bu anlaşmayı; eğer bu kabine imzalamadan önce çekilirse, yerine geçecek kabine feshetmek yetkisine sahip olacaktı. Bu anlaşmaya göre İtalya, Türkiye'deki İtalyan uyruklarının yeğ tutulmalarına karşılık işgal altındaki Osmanlı topraklarında Türk egemenliğinin yeniden kurulması için çalışmayı üstleniyor; İstanbul Hükümeti de İtalyanlar'ın Balkanlar ve Doğu Akdeniz'deki ekonomik siyasetlerine yardımcı olmayı ve halkın çoğunluğu müslüman olan yerlerde, Osmanlı etki ve yetkisini İtalyanlardan yana kullanmayı kabul ediyordu⁸.

Söz konusu raporun bu görüşmeler ve anlaşma içerisindeki yeri konusunda açık bir bilgi olmamakla beraber muhteva itibariyle oldukça önemli bir belgedir. Özellikle raporun son kısmına baktığımızda, adalar meselesi ile ilgili olarak dikkate değer tesbitlerde bulunmaktadır. Buna göre; o tarihte ortada bir hukuki bir de fiili durum vardır ve bunların her ikisini de ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Sevr Anlaşması yürürlüğe girmediğinden adalar meselesindeki hukukumuz Uşi (1912) ve Londra (1913) anlaşmalarına dayanmaktadır. Uşi Anlaşması Rodos ve 12 Ada'yı Türkiye'ye bıraktığına göre, bu adaların terki hakkında bir anlaşmayı imza ve tasdik etmedikçe bunlar üzerindeki "hukuk-ı hakimiyetimiz mahfuz ve baki kalmaktadır". Fiili duruma gelince, Türkiye'nin mevcut durumu bu adaların bizde kalmaları ümidini bahşetmemektedir. Bu yüzden sözkonusu adalar üzerindeki egemenlik hakkımızın terkinin taviz almak için kullanabilir ve İtalyanlar'ın Anadolu'daki taleplerini azaltmaya çalışabiliriz. Ayrıca Yunanistan'a intikal edecek adaların Anadolu için bir "menba-ı

8 Ömer Kürkçüoğlu, *Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926)*, Ankara, 1978, s.127-128; Safahi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C.II, Ankara, 1986, s.211-212; Gotthard Jaeschke, *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi*, Ankara, 1989, s.178; G. Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Ankara, 1991, s.219). Konu o dönem basınında da önemli yer işgal etmiştir. *Vakit* gazetesine göre bu anlaşmayla İtalya'ya Anadolu'nun bazı aksamında sulhten sonra şimendüfer, limanlar inşası ve bazı madenlerin işletilmesi için tedkikatda bulunma izni verilmiştir (10 Mayıs 1922, s.1). Hakimiyet-i Milliye gazetesinde de aynı bilgiler yer almakta ve İzzet Paşa'nın bu mukavele için "...Şifahi vaadden ibarettir, tarafeyni hiçbir şekilde birbirine bağlamamaktadır..." (8 Mayıs 1922, s.2) sözlerine yer verilmektedir. Hakikaten İsmet Paşa da 23 Mayıs 1923'te konferans sırasında Lozan'dan Ankara'ya gönderdiği telgrafta bu anlaşmayla ilgili hiçbir taahhüdün mevcut olmadığını tesbit edildiğini ifade etmiştir (Şimşir, a.g.e., C.II, B.No:285, s.341).

fesad" olmamalarını ve kaçakçılığı önleyecek surette bazı kuyûdun anlaşmaya konulmasını sağlama yoluna tevessül edebiliriz.

Gerçekten biraz önce belirttiğimiz gibi bu raporun İzzet Paşa'nın söz konusu temasları sırasında ne derece yer aldığı belli değildir ama, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın müzakereleri sırasında, raporun sonunda yapılan önerilere benzer bir politika takip edildiği görülmektedir. Ali Fuad Türkgeldi'nin de Türk delegasyonunda sekreter olarak görev yaptığı⁹ bu görüşmelerde, kurtlar sofrasında mücadele etmenin sıkıntısını yaşayan Türkiye, İtalya'nın desteğini sağlamaya çalışmış, buna karşılık İtalya da bir takım tavizler istemiştir¹⁰. İşte bunun sonucu olmalıdır ki Rodos ve 12 Ada bu müzakerelerde talep edilmemiş ve antlaşmanın 15. maddesiyle İtalya'ya devredilmiştir. Yine 12. maddeyle Yunanistan'a bırakılan adalar da raporda öngörüldüğü gibi askerden arındırılmış bir statüye sokulmuştur¹¹. Söz konusu raporun tam metni aşağıdadır.

ADALAR MESELESİNİN TARİHÇESİ VE VAZİYET-İ HÂZİRESİ(*)

İtalya Trablusgarb ve Bingazi kıt'alarını zabtetmek maksadıyla 29 Eylül 1911 tarihinde Saltanat-ı Seniyye'ye ilan-ı harb etmiş iken asâkir-i Osmaniye ile ahâli-i mahalliye'nin ibraz ettikleri mukavemet-i şedîdeye binaen aradan altı ay geçtiği halde ancak sevahili işgale muvaffak olabilmiş idi. İtalya donanmasının Devlet-i Aliyye'yi akd-i sulha icbâr için Memâlik-i Osmaniye'nin aksâmâi sâiresine vukû' bulan tecavüzatı düvel-i muazzamadan bazılarının menafi'ni ihlal ve itirazatını celbetmekte idi. Ezcümle bidayet-i harbde Preveze'nin topa tutulması Avusturya'nın şiddetle müdahalesini müstelzim olmağla İtalyanlar Avrupa-yı Osmaniye taarruz etmeyeceklerini vaad ve temine mecbur oldukları gibi bilahere Çanakkale hücumu boğazların tarafımızdan seddini intac eylemesi üzerine Rusya ve İngiltere'nin arzularına mümâşâten bundan dahi sarf-ı nazar etmeğe mecbur olmuşlar idi.

9 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C.I, Ankara, 1989, s.71.

10 Bilal Şimşir, *Lozan Telgrafları*, C.I, Ankara, 1990, Belge No: 53, 57, 205

11 Soysal, a.g.e., s.89-91.

* Başbakanlık Osmanlı Arşivi , Ali Fuad Türkgeldi Evrakı , Dosya No:9 , Sıra No: 75.

Vaziyet-i harbiyye ve siyasiyye bu merkezde iken Başvekil Mösyö Ciolitti 4 Mayıs 1912 tarihinde İtalya donanmasının Rodos'u işgal ettiğini havi Amiral Viali'den almış olduğu telgrafnameyi Meclis-i Mebusan'da kıraet eyledi. İşte adalar meselesinin mebd'e'i bu tarihtir.

Rodos'un işgalini hey'et-i mecmuası Dodecanise = Sporades = Cezâir-i İsnâ-'aşer tesmiye olunan Stampalia (bu küçük ada Rodos'dan evvel işgal edilmiştir) Calhi, Scarpanto, Casos, Piscopis, Nisiros, Calimnos, Leros, Patmos, Lispos, Simi = Sömbeki, Cos = İstanköy adalarının zabtı takip etti.

İtalya bu suretle mühim bir zaman elde etmiş bulunuyor idi. Devlet-i müşarü'n-ileyhanın Trablusgarb ve hatta Arnavudluk hakkında, takip ettiği siyaset ötedenberi malum idiyse de Rodos ve Cezâir-i İsnâ-'aşere dair olan maneviyatına o zamana kadar ittıla' kesb edilememiş idi. Mamafih İtalyanlar'ın Harb-i Umumiye duhulleri esnasında neşrolunan İttifak-ı müselles mu'ahedename-i hafiyyesinin tavizat-ı müteakabileye dair olan ve Avusturya-Macaristan ve İtalya münasebatının esasını teşkil eden yedinci maddesinde münderic" ...Adriyatik ve Adalar Denizi'ndeki Cezâir-i Osmaniyye'de statükonun muhafazası gayri mümkün olduğu takdirde ..." fıkrası Cezâir-i mezkureye müteallik İtalya âmâlinin Trablusgarb muharebesiyle ibtidar etmediğini ira'e eylemektedir.

İtalyanlar Trablusgarb'da ve bilhassa Bingazi'de azim müşkülata maruz kalmakta iseler de Devlet-i Aliyye dahi Balkan ahvalinin ve ale'l-husus Arnavudluk ihtilalinin kesb-i vahamet etmesinden dolayı harbe nihayet vermek mecburiyetinde idi. İlhak hakkındaki irade-i krali akd-i sulha hail teşkil etmekte olduğundan İtalyanlar ile suret-i hususiyede müzakeratda bulunarak bir çare-i tesviye bulmak üzere Şura-yı Devlet Reisi Halim Paşa İsviçre'ye i'zâm kılındı.

Bu esnada Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın taht-ı riyasetinde bulunan Heyet-i Vükelâ mevki-i iktidara gelerek Meclis-i Mebusan'da kıraet eylediği beyannamede "Hukuk ve menafi'-i milliyemizle kabil-i te'lif olacak" bir sulh akdine sarf-ı gayret edeceğini ilan ve Nabi ve Fahreddin Be-

yefendileri İtalyanlar ile müzakerat-ı sulhiyyeye me'muren İsviçre'ye i'zâm eyledi.

15 Teşrin-i Evvel 1912 tarihinde Lozan'da imza edilen muahede-i sulhiyyenin ikinci maddesi mucibince İtalya Hükümeti "Trablusgarb ve Bingazi'nin Osmanlı zabitan ve asakiriyle mem'urin-i mülkiyyesi tarafından tahliyesini müteakib İtalya zabitan (2) ve asakiriyle me'murin-i mülkiyyesinin derhal Cezâir-i meşguleyi tahliye edeceklerini" taahhüd ettiğinden Devlet-i Aliyye'nin Cezâir-i mebhusa üzerindeki hukuk-ı hakimiyeti hiç bir kayda tabi olmaksızın bâki kalmakta idi.

* * *

İtalya harbinin hitamıyla başlayan Balkan Muharebesi'nde Yunan donanması 20 Teşrin-i Evvel'de Bozcaada'yı 21'de Limni'yi, 30'da Taşoz, İmroz adalarını 1 Teşrin-i Sani'de Semendre adasını 21'de Midilli'yi, 24'te Sakız'ı işgal etmiş idi. Yunanlılar Sakız'la Midilli'de tarafımızdan mukavemete maruz kalmışlardır.

29 Teşrin-i Evvel'de makam-ı sadarete gelen Kamil Paşa Lüleburgaz mağlubiyeti üzerine harbe nihayet vermek için 4 Teşrin-i Sani'de düvel-i muazzamanın tavassutunu talep ettiği gibi 11 Teşrin-i Sani'de bizzat Bulgaristan Kralı Ferdinand'a müracaat eylemiş olduğundan 3 Kanun-ı Evvel tarihinde Devlet-i Aliyye ile Bulgaristan ve Sırbistan ve Karadağ muahhasları beyninde mütareke akdedildi. Yunanistan mütarekeyi kabul etmeyerek fiilen harbe devam etmiş ve 17 Kanun-ı Evvel'de Bozcaada civarında bir muharebe-i bahriye vuku'a gelmiş ise de adaların istirdadına muvaffakiyet hasıl olmadıktan ma'ada ma'a't-teessüf donanma-yı hümayunun bu 'adem-i muvaffakiyeti Venizelos'un adalara dair muhtırasında isti'mal ettiği ta'bir vechile Yunanistan'ın hakimiyet-i bahriyesini" te'yd eylemiştir.

Devlet-i Aliyye ile Düvel-i Müttefika muahhasları müzakerat-ı sulhiyyede bulunmak üzere Londra'da ictima' ettiler. 13 Kanun-ı Evvel tarihinde müttefikler namına kıraat olunan şerait-i sulhiyye meyânında "Ada-

lar Denizi'ndeki cezâirin terki" taleb olunakda idi. Osmanlı Murahhasları 28 Kanun-ı Evvel'de mukabil teklifatda bulunarak "Devlet-i Aliyye'nin Adalar Denizi'ndeki cezairi muhafaza etmesini" dermeyan eylediler.

Bir ay müddetle devam eden müzakerat-ı sulhiyye neticesinde mütefikler Edirne ile işgal eyledikleri bi'l-'umum adaların terkinde ısrar edip müzakeratı tatil eylemeleri üzerine düvel-i muazzama Türkiye'yi tazyik tarikini iltizam ederek 17 Kanun-ı Sani tarihinde "Edirne şehrinin Balkan devletlerine terkine muvaffakat etmesi ve adalar denizindeki cezâirin tayin-i mukadderatını kendilerine (düvel-i muazzama) havale eylemesi teklifini hâvi Bâb-ı Âli'ye müşterek bir nota verdiler.

Bir gün evvel ictima eden şûrâ-yı saltanatca bi'l-mecburiyye kabulü tasvib olunan bu notaya verilecek cevab-ı muvaffıkın müsveddesi Meclis-i Vükelâ'da kıraat edildiği esnada Bab-ı Ali hadisesi vukua gelerek (23 Kanun-i Sani 1913) Kamil Paşa istifa ettirilmiş ve Mahmud Şevket Paşa sadrazam nasb olunmuştur.

Heyet-i Cedide-i Vükelâ'nın 30 Kanun-ı Sani tarihli cevabi notasında "Meriç nehrinin hudud ittihazı suretiyle Edirne'nin nısfının terkine muvafakat edildiği" beyan olunmuş ve adalara gelince bunların bir kısmı Çanakkale Boğazı'na karibiyetleri hasebiyle payitahtın müdafasına elzem olduğu gibi diğerleri de Asya-i Osmani'nin ecza-i mütemmimesinden ma'dud buldukları cihetle Anadolu'nun emniyet ve asayiş için bunlardan daha az elzem olmadığı ve adalarda Hükümet-i Seniyye'nin kesr-i nüfuzunu müedda olacak herhangi bir suret-i haliyyenin neticesi oraları Makedonya'da olduğu misülli bir hal-i teşevvüş ve tezebzübe ilka edeceği ve böyle bir suret-i tesviye devamlı bir sulh tesisi arzusunda bulunan düvel-i muazzamanın makasıdı hilafında zuhur edeceği ba'del tasrih şerait-i mesrure ve Çanakkale Boğazı'nın tamami-i tasarrufu -inlégrite de possession-nazar-ı itibara alınmak kuyûduyla Balkan Devletlerinin taht-ı işgallerinde bulunan adaların mukadderatı düvel-i muazzamaya havale edilebileceği bildirilmiş idi.

28 Kanun-i Sani'de düvel-i müttetika mütarekeyi fesh eylediklerinden yeniden harbe mübaşeret edilmiş ise de diğer cihetten yine müzakerat-ı sulhiye cereyan ederek 31 Mart tarihinde İstanbul'daki düvel-i sitte süferası İnoz-Midye'nin hatt-ı müstakim olmak üzere hudud ittihazı ve adaların mukadderatının düvel-i muazzamaya havalesi şeraitiyle tavassut teklifinde bulunmalarıyla Bab-ı Ali 1 Nisan'da işbu esasatı kabul eylediğini bildirmiştir.

Bu suretle adaların tayin-i mukadderatının düvel-i muazzamaya bırakılması hatırdan salim değil idi. Nitekim o zaman Şura-yı Devlet reisi bulunan sadr-ı esbak Said Paşa bu hususa mütearriz bulunarak bir istifanname takdim eylemiş idi. Müşarünileyh bilahare istifadan sarf-ı nazar ettiği gibi o günlerde Edirne'nin sükutu Çatalca hatt-ı müdafaasında mukavemeti müşkülleştirdiğinden keyfiyet Hükümet-i Seniyyece tavassutu kabule saik olmuş idi.

Balkan Devletleri dahi birçok ta'allül ve tazminat, Arnavudluk meselelerine dair bazı kuyûd-ı ihtiraziye dermiyanından sonra şerait-i mezkureyi kabul eylediklerinden Londra'da tekrar ictima edilerek 30 Mayıs 1913 tarihinde müsâlaha akd olunmuştur.

Londra Muahedesinin bahsimizi alakadar eden beşinci maddesinde Devlet-i Aliyye ile Balkan Devletlerinin "(Girit adası müstesna olmak üzere) Adalar Denizindeki bi'l-umum Cezâir-i Osmaniyye'nin tayin-i mukadderatını düvel-i muazzamaya tevdi'e karar verdikleri" mezkurdur.

Saltanat-ı seniyye ile Yunanistan beyninde 14 Teşrin-i Sani 1913 tarihinde akdedilen muahede-i sulhiyenin 15 nci maddesi ise bervech-i atıdır:

"Tarafeyn-i 'akidin Londra Muahedenaesinin kendilerine taalluk eden ahkamını muahede-i mezkurenin beşinci maddesinde mezkur şerait dahi dahil olmak üzere, muhafaza eylemeyi taahhüd ederler."

Binaenaleyh Londra ve Atina muahedenameleri mucibince Devlet-i Aliyye, Adalar Denizi cezâiri üzerindeki hukukundan feragat etmeyib ancak bunların tayin-i mukadderatı hususunda devletlere vekalet vermiş olduğundan bu adalar aksam-ı memalik-i Türkiye'den olmakda berdevam idi.

* * *

Londra Sulh Konferansıyla mütevazî surette İngiltere Hariciye Nazırı Sir Edward Grey'in taht-ı riyasetinde ictima' eden "Süfera Konferansı" 27 Kanun-ı Evvel 1912 tarihinde Arnavutluk'un bir "Hükümet-i Muhtare" olarak te'sisine karar vermiş idi. Bu hükümetin hudud-ı şimaliyesinin tavsifinde Avusturya-Macaristan ısrar etmekte olduğu gibi İtalya dahi Şimalî Epir'in Arnavutluk'da kalmasını şiddetle iltizam etmekte idi. Almanya ise Süfera Konferansı'nda murahhası bulunan Londra sefiri Lichnowsky'nin meşhur hatıratında tenkid eylediği vechile "Arnavutluk hududlarının tahdidinde Avusturya ile İtalya'nın nokad-ı nazarına iştirak etmiş" idi. Bu suretle bir taraftan Arnavutluğa karşı Sırbistan ve Karadağ ile Yunanistan'ın menafii'ni müdafaa eden İtilaf-ı Müselles'in ve bilhassa Rusya'nın diğer tarafta İttifak-ı Müselles'in menafii'i yekdiğeriyle tesadüm etmekte idi. İşte iki zümre-i düveliyenin bu ihtilaf-ı menafii'idir ki düvel-i muazzamaya tevdi' olunan Adalar Meselesi'nin aleyhimizde bir suret-i tesviyeye iftiran (?) eylemesine sebebiyet vermiştir. Şöyle ki:

Londra Süfera Konferansı'nın Arnavudluk'un tahdid-i hududuna me'mur eylediği komisyonun tayin edeceği hudud mucibince Arnavudluk'ta kalması lazım gelen arazi 31 Kanun-ı Evvel 1913 tarihinden evvel gerek Sırblar ve gerek Yunanlılar tarafından tahliye edilmek meşrut olduğu halde Yunanistan Epir'den çekilmemek hususunda taallül etmesi üzerine Avusturya ve İtalya arazi-i mezkurenin bu tarihten evvel tahliyesini hükümet-i mezkurenden 30 Teşrin-i Evvel'de ultiमतom şeklinde talep eylemelerinden Sir Edward Grey telaşa düşerek meseleyi ele aldı ve Rusya ile Fransa'nın muvaffakatını istihsal ederek Yunanistan'ın Ergiri, Görice, Leskoli de dahil olduğu halde Şimal Epiri tahliye etmesini; İmroz ve Bozcaada ile Meis'den ma'ada Cezâir-i Bahr-i Sefid'de işgal ettiği adaların Yunanistan'a verilmesini ve İtalya'nın Rodos ile Cezâir-i İsna - aşer'den çekilmesini İttifak-ı Müselles devletlerine teklif eyledi.

İtalya, Lozan Muahedesi ahkamı icra olunduktan sonra Cezâir-i İsnâ aşeri tahliye edeceğini bir kere daha vaad eyledikten sonra şerait-i saireyi kabul eylediği gibi bu suret-i tesviye Avusturya ve Alman'ca da mazhar-ı

tasvib olduğundan düvel-i muazzama süferası 13 Şubat 1914 tarihinde Atina Hariciye Nezareti'ne ve 14 Şubat'ta Bab-ı Ali'ye müşterek birer nota tevdi' ederek mukarrerat-ı vakıayı tebliğ ettiler.

Yunanistan'a verilen notada Adaların kendine itası ancak asakir-i Yunaniyye'nin Arnavudluk'a tahsis olunan hududu tahliye eyledikleri zaman kesb-i kat'iyet edeceği muharrer bulunması Epir ve Adalar meselelerinin ne derecede yekdiğeri ile alakadar olduğunu iraeve kifayet eder.

Yunanistan'ın bu notaya verdiği mufassal cevabın hülasası Epir'in terkine izhar-ı teessüfle beraber tahliyesini vaadden ve İmroz ve Bozcaada ile Meis'in kendisine verilmesine ve cezâir-i sairede hukuk-ı hakimiyetini tahdid eden bazı kuyûda itirazdan sonra notanın kabulü merkezinde idi.

Devlet-i Aliyye'nin cevap-ı muhtasarı ise Hükümet-i Seniyye düvel-i muazzamanın menafi'-i Osmaniye'yi nazar-ı itibara almadıklarını kemali teessüfle gördüğünü beyan eyledikten sonra İmroz, Bozcaada ile Castellorizo=Meis'in kendisine terkini sened ittihaz ederek cezâir-i saire hakkındaki mütalib-i muhakkasını ahkamına gayret edeceği mealinde idi.

Devletlerin bu kararı Osmanlıları büyük bir sükut-ı hayale düçar eyledi. Menafi'-i milliyeyi bu derecede ihlal eden bir suret-i tesviyenin devam edemeyeceği aşikar idi. Hatta Yunanistan dahi bunu idrak eylediğinden Sakız ile Midilli'nin hakimiyet-i Osmaniyye tahtında Yunan prenslerinden biri tarafından idaresi şeklinde bazı müsaadata muvaffakat etmekte idi . Nitekim Sadrazam Said Halim Paşa'nın Mösyö Venizelos'la adalar meselesine dair Belçika'da mülakat eylemeleri takarrur etmiş ise de Harb-i Umumi'nin zuhuru buna mani olmuş ve Devlet-i Aliyye'nin harbe iştirakinden akdem Bükreş'te Talat Paşa ve Halil Bey'le Yunan rical-i siyasiyesi beyninde neticepezir olmayan bazı müzakerat cereyan etmiş idi.

Temadi-i eyyam ile İtalyanlar Cezâir-i Osmaniye'nin tahliyesine mukabil mutalebet dermeyanına başladılar. İtalya'nın harb-i umumiye dahilünü müteakib neşrettiği yeşil kitabda bi'l-vesile münderic bulunan fıkrat-ı âtiye hükümet-i mezkurenin bu babdaki nokta-i nazarını telhis eylemektedir.(Numaro 22 İtalya Hariciye Nezareti'nden Viyana Sefareti'ne gönderilen 12 Şubat 1915 tarihli telgrafname)

"Rodosla Cezâir-i İsnâ-âşer'in işgali iki sebepten dolayı temadi etmişdir:

Evvelen: Adaların tahliyesi Devlet-i Aliyye tarafından Lozan Muahedenamesi ahkâmının ifasına tabi' olub halbuki Türkiye adaların temadi-i işgal-i askerisinin İtalya'ya müstelzem olduğu masarifi Anadolu'da imtiyazat ile ta'viz eylemek hususunda vuku' bulan taahhüdünü elan ifa icra (?) etmemiştir.

Saniyen: Bu adalar Elyevm Yunanistan'ın yedinde bulunan Sakız, Midilli ve cezâir-i saire misüllü hükümet-i mezkure tarafından zabtedilmiş olacağından İtalya bunları işgal etmekle Devlet-i Aliyye'ye mühim bir hizmet ifa etmişdir. Binaenaleyh Türkiye bu adaların asakirimiz tarafından temadi-i işgalini kemal-i hevahişle arzu edib bunların tahliyesini katiyen talep etmemiştir. Filhakika kendisi vaziyet-i hazire-i siyasiyenin a'dem-i takririne Devlet-i Aliyye ve Yunanistan münasebatının sebatsız bir halde bulunmasına nazaran bu adaların kuvve-i askeriyye ile muhafazasına gayri muktedir olan Türkiye'ye terki halinde büyük bir tehlikeye maruz kalacaklarına vakıf idi. Binaenaleyh Balkan muharebesi ve Türkiye'nin iştirak eylediği Avrupa harb-i hazırı esnasında bunların işgal edilmesi İtalya tarafından Avusturya-Macaristan'ın müttefikine karşı ifa edilmiş bir hizmet teşkil etmiş ve teşkil etmekte bulunmuşdur."

Gerek İtalya'nın ve gerek Yunanistan'ın harb-i umumiye iştirakleri esnasında işgal ettikleri adaların kendilerinde ibkası hakkında almış oldukları te'minat Sevr Muahedenamesiyle kesb-i katiyet etmekte idi.

Bu muahedenamenin 122 nci maddesi Rodos'la Cezâir-i İsnâ-âşer'in ve 74, 161, 177, 178, nci maddeleri Adalar Denizi'ndeki cezâir-i sairenin vaziyet-i akdiyyelerini tayin eyliyor idi.

Rodos ve Cezâir-i İsnâ-âşer'e dair olan 122 nci madde bervech-i atidir:

Devlet-i Aliyye Adalar Denizi cezairi yani : Elyevm İtalya'nın taht-i işgalinde bulunan Istampalya, Rodos, Kalki, Iskarpanto, Kasos, Piskopis, Nizoris, Kalminos, Loros, Patmos, Lisbos, Sömbeki, Istanköy adaları ve

bunlara tabi' adacıklar ile Meis adası üzerindeki bi'l-cümle hukuk ve selâhiyatından İtalya'nın lehine feragat eyler.”

Cezâir-i saireye dair olan ahkam:

"Madde 84 fıkra 3: Devlet-i Aliyye İmroz ve Bozcaada üzerindeki bi'l-cümle hukuk ve selâhiyatından Yunanistan lehine feragat eder. Yunanistan'ın Bahr-i Sefid-i şarkideki cezâir-i saire ve bi'l-hassa Limni, Semendrek Midilli, Sakız, Sisam, Nikarya adaları üzerindeki hakimiyetine dair 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Muahedesi'nin beşinci maddesiyle 1/14 Teşrin-i Sani tarihli Atina Muahedenamesi'nin onbeşinci maddesinin icrası zımında Londra Süfera Konferansı tarafından ittihaz edilip 13 Şubat 1914 tarihinde Hükümet-i Yunaniyye'ye tebliğ edilmiş olan mukarrerat, muahede-i hazire ile İtalya'nın zir-i hakimiyetine vaz' olunan ve 122 nci maddede mevzu-ı bahs olan adalarla Anadolu sahiline üç milden yakın bulunan adalar hakkındaki ahkama hâlel gelmemek şartıyla te'yid edilmiştir”.

Yunanistan'ın hakimiyetini tahdid eden kuyûd:

Adalarda bulunan istihkamat hedm edilecekti (madde 177).

Semendirek, Limni, İmroz, Bozcaada ile Midilli Boğazlar Komisyonu mıntıkası dahiline vaz' edildiğinden Yunanistan boğazların serbestisini temin için Sevr Muahedesi'nin Devlet-i Aliyye'ye tahmil eylediği vecaibi mıntuka-i mezkurenin adalara aid aksamını da kabul ve icra eylemeyi taahhüd etmektedir.

Fransa, İngiltere ve İtalya'nın muvafakatı olmaksızın bu adalarda yeni yollar ve hutut-ı cedide inşasına teşebbüs edilmeyecektir. Cezâir-i mezkure askerlikce ancak suret-i müşterekede hareket eden düvel-i selase tarafından isti'mal edilebilecektir. Ma'ahaza keyfiyet Midilli'de bir garnizon bulunmasına mani değildir (madde 178).

Bu adalardaki Yunan jandarması boğazlar mıntıkası beynelmilel işgal kumandanlığına tabi olacaktır (madde 161).

Sevr Muahedesi'nin imzası Cezâir-i İsnâ-a'şer meselesine dair İtalya ile Yunanistan arasındaki ihtilafdan dolayı te'hîr etmekte ve Yunanistan bu

mesele hal olunmadıkça muahedeye vaz'-ı imza eteymeceğini makam-ı tehdidde söylemekte idi. Nihayet devleteyn beyninde mesele takarrür ederek Sevr Muahedesi'nin yevm-i imzası olan 10 Ağustos 1920 tarihinde bir muahede-i mezbele imza edilmiştir.

Bu muahedenin birinci maddesine tevfikân İtalya Cezâir-i İsnâ-âşer üzerindeki bilumum hukuk ve salahiyatından Yunanistan lehine feragat etmektedir.

İkinci madde mucibince Rodos ile tevabii olan adacıklar İtalya'nın zir-i hakimiyetinde kalacak ve İtalya muahedenin tarih-i imzasından itibaren iki ay zarfında bunlara vası' bir muhtariyet-i mahalliye bahşedecektir.

İtalya, İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a terke karar verdiği gün Rodos ahalisinin adanın tayin-i mukadderatı hakkında serbestce karar ittihaz eylesmesine müsaade edeceğini taahhüd etmekde ise de her halde bu re'y-i 'amma müracaat meselesi muahedenin tarih-i imzasından itibaren 15 sene müddetten evvel vaki olmayacaktır.

Onuncu madde hükmünce işbu muahede tasdik olunacak ve Sevr muahedesiyile birlikde mevki'-i tatbika vaz' edilecektir. Halbuki Sevr Muahedesi mevki-i tatbika vaz' olunmadığından bu muahede dahi meriyyü'l-'amel olmayıb elyevm Cezâir-i İsnâ-âşer İtalya'nın yed-i işgalinde bulunmaktadır.

* * *

Murûrât-ı ânıfeyi bir neticeye rabt etmek arzu edilirse adalar meselesinde bir mesele-i hukukiye ile bir mesele-i fi'liyye mevzu-ı bahs olduğu nümâyân olur. Bunların her ikisini ayrı ayrı nokta-i nazardan muhakeme etmek iktiza eder.

Sevr Muahedenamesi mevki'-i tatbika vaz' olunamadığından adalar meselesindeki hukukumuz Lozan ve Londra muahedenamelerine istinad etmektedir. Terk-i arazi hususunda devlet-i fârigânın état cédant tavk-ı rızası hukuk-ı düvel ulemasınca meşrut bulunduğundan adaların terki hak-

kında bir muahede-i kat'iyeyi imza ve tasdik etmedikçe bunlar üzerindeki hukuk-ı hakimiyetimiz mahfuz ve baki kalmaktadır.

Mesele-i fi'liyeye gelince Türkiye'nin vaziyet-i hâziresi bu adaların bizde kalmaları ümidini ma'a't-teessüf bahş etmemekte ise de Cezâir-i meşgule(?) üzerindeki hak-ı hakimiyetimizin terkini makam-ı tavizde isti'mal ederek bir tarafda İtalyanlar'ın Anadolu'daki metalibini taksire gayret etmek diğer taraftan Yunanistan'a intikal edecek cezâirin Anadolu için bir "menba-ı fesad" olmalarını ve kaçakçılığın men'ini müemmen olacak suretde bazı kuyûdun muahedenâmeye dercine çalışmak tariklerine tevessül olunabilir.

Fi 3 Şubat 922

Cuma

Esna-i tahrirde müracaat olunan âsar:

Un témoin	Histoire de la guerre Italo-Turque
Debidour	Histoire diplomatique de l'Europe tome
Hanotaur	La guerre des Balkans et l'Europe
Balkanicus	La Bulgarie - ses ambitious - sa trahison
Léon Maccas	La question Gréco - Albanaise
Oulneau	La Turquie et la guerre
	Le mémoire de Lichnowsky
	Conte de Landemont La Bulgair
La Jonquiére	Histoire de l'Empire Ottoman tome 2
Djuvara	Cent projets de partage de l'Empire Ottoman
	Le lure vert Italien paru en 1915
	de haité de Sevres

Nabi ve Fahreddin beyefendilerin "Trablusgarb, Bingazi ve Cezâir-i İsnâ-aşer meseleleri " hakkındaki raporları.

(V)

آقای قزلباشی در این باره نوشته اولیاد آنکس :

- Un témoin Histoire de la guerre italo-turque
 Debiolov Histoire diplomatique de l'Europe balkanique
 Hanotaux La guerre des Balkans et l'Europe
 Balhoniens La Bulgarie - ses ambitions - sa trahison.
 Léon Maccas La question grec-Albanaise
 Aubreau La Turquie et la guerre
 Le mémoire de Lichnovsky
 Comte de Landemont La Bulgarie
 La Jonquière Histoire de l'Empire Ottoman tome 2
 Djivarra Cent projets de partage de l'Empire Ottoman
 Le livre vert italien paru en 1915
 Le traité de Séres

قزلباشی و قزلباشی در این باره نوشته اولیاد آنکس :
 قزلباشی و قزلباشی در این باره نوشته اولیاد آنکس :

(۲)

و عاقره مأموره ملکه ملک در حال فرار مشغول به تحلیله ای خطری بفرمایند و دولت علم ملک جزایر سوره اوله
صفحه ماکتت هم برقیده تاریخ اولقته باقی فالقده ایسه

x
x x

۱۰۱) ایلیا حربت قنایله با شلایان باقیانده ایسه بیوان و عثمانی ۱۰۰ تشبه اولده بوزیم اطری ۱۰۱ ده
لین فی ۱۰۰ ده طایفه ایروزه اطری تشبه تاریخ سنده اطری ۱۰۰ ده مدلی ۱۰۰ ده ساق
اشانه اسمیه ایسه ایوانا لیل ساقله مدلیده معارفه معروضه قائله
۱۰۲) تشبه اولده مقام صلا کله کامل باش اوله توغایر معارضه اولدیله حربه نایله وزیر ملک ایچون ۱۰۲
تاریخ دولت معظمه تک توغایر طلب ایتمک ۱۱ تشبه تاریخ بالذات بلغایان قزاق زویناخ مرصفت ایله
اولدیغی ۲ کانیه اوله نایجده دولت علیه ایله بلغایان و عربان و قره طاع یزک شاکر عقیل اولدی
بیوانان قنایله فی قول ایترک فعلک حربه و دام ایتمه و ۱۷ بفر اولده بوزیم اطری تاریخ برکای
حبه و توغایر کلمه ایسه در اطراک اشانه موقعته حال اولدیغی ساعده و توغایر ایله بوزیم بوزیم
موقفی و نه بوزیم اوله در نظر مشغول ایتمک ایتمک قید و حله « بیوانان تک ماکتت برکای
تاریخ ایتمه

دولت علیه ایله دولت تنقله مرطری مذاکرات طلبیه ده بولنده اولده و اولده ۱۰۰
تاریخه تنقله نامه قرائت اولغان سندنله طلبیه مانتخ « اطری و دکنه قزاق جزایر تک « طلبیه اولقده ایله
عثمانی مرطری ۱۰۱ بوزیم اولده مقابل تطیقات بوزیم « دولت علیه تک اطری و دکنه قزاق جزایر تک
ایتمک در جات المدلیله
برای مدلیله و دام ایچ مذاکرات طلبیه سنده تنقله اولده ایله اشکال المدلیله بالعمم اطری تک
اشد ایله مذاکراتی مدلیله ایلمدی اولدیله دولت معظمه ترکیای قضیه طریق الزام ایله
۱۷ بوزیم تاریخ نایجده « اولده سهرنیک باقیان دولتیه ترکا مواقتت ایتمه در اطری و دکنه
جزایر تک شیه صفاتی کند ایله (دولتیه) حواله ایتمه « تکلیف حادی باب علیه مشک بوزیم

میریدیل
بوزیم اوله ایتمک

ÖZET

Bu çalışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ali Fuad Türkgeldi Evrakı içerisinde yer alan “Adalar Meselesi'nin Tarihçesi ve Vaziyet-i Haziresi” isimli bir rapor ele alınmıştır. 3 Şubat 1922 tarihini taşıyan raporda Trablusgarp Savaşı sırasında Rodos ve 12 Ada'nın İtalya tarafından işgali ve Uşi Andlaşması, Balkan Savaşı sırasında diğer Ege Adaları'nın Yunanistan tarafından işgali ile Londra barış konferansları, Konferans sırasında ve sonrasında Büyük Devletlerin çabaları ve konu ile ilgili kararları ele alınmıştır. Ayrıca Sevr Andlaşması sırasında bu konudaki gelişmeler ile İtalya ve Yunanistan arasında Rodos ve 12 Ada konusunda yapılan anlaşmalar üzerinde durulmuştur. Sonuçta ise konu ile ilgili tesbitler yer almaktadır. Raporun önünde konu hakkında bir de giriş yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ege Adaları Sorunu, Rodos ve 12 Ada, Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşı, Londra Büyükelçiler Konferansı.

ABSTRACT

In this study, a report which takes place Ottoman Archives of Prime Minister, the records of Ali Fuad Türkgeldi, is presented. The report is named "The history of the Islands Problem and Their Present Situation" and its date is 3 th of February in 1922. The content of this report, can be listed as an introducer then about the issue. The occupation of Dodecanese Island by Italy during the Tripoli war and Ouchy Treaty, the occupation of the other Aegean Islands by Greece during the Balkan war and the London Conference of Peace, the decisions that were taken at the conference about this issue and the endeavours of the great powers during and after the conference. Otherwise, the developments of in this subject during the Sevres Treaty and the treaties about Dodecanese between Italy and Greece are explained. At the end of this report some attaching are made. Also, at the top of the report there is an introduction about this subject.

Key Words: Aegean Island Question, Dodecanese Island, Tripoli War, Balkan War, The London Conference of Ambassadors.